

VÝŽIVA JEDINCŮ SE ZDRAVOTNÍM POSTIŽENÍM

Mgr. Jana Petrová

16.12.2019

ÚVOD

- ❑ vymezení pojmu
- ❑ jednotlivé typy postižení
- ❑ faktory, které mohou mít vliv na výživu a výživový stav zdravotně postiženého člověka
- ❑ komplikace a patologické změny organismu způsobené těmito faktory

POJEM ZDRAVOTNÍ POSTIŽENÍ

- zcela obecný
- zahrnuje v sobě mnoho různých kategorií, které se týkají například druhů či stupňů tíže postižení

Definice WHO:

- „částečné nebo úplné omezení schopnosti vykonávat nějakou činnost nebo více činností, které je způsobeno poruchou nebo dysfunkcí orgánu“

VÝSKYT ZP

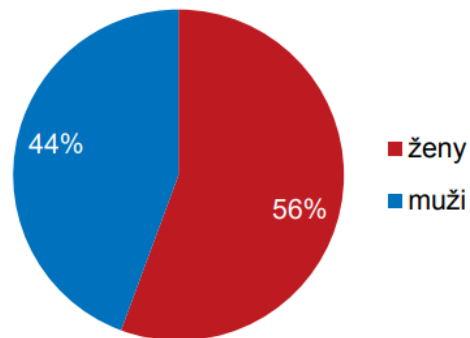
Podle údajů z šetření ČSÚ z roku 2013

- V roce 2012 žilo v ČR celkem **1 077 673** osob se zdravotním postižením, jejichž podíl na celkové populaci ČR byl **10,2 %** (muži 9,9 % a ženy 10,6 %).
- Osoby se zdravotním postižením tvořili přibližně 8 % populace ČR v produktivním věku, což odpovídá asi 600 tisícům jedinců.
- Procento výskytu ZP je nižší u dětí (3-5 %)
- Výrazně narůstá s věkem

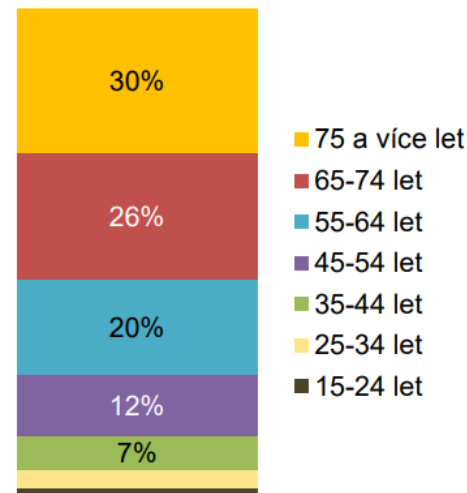
VÝSKYT ZP – novější data

- **1 152 000** obyvatel ve věku 15+ (13 % obyvatel)
  - podle údajů z výběrového šetření ČSÚ z roku 2018, osoby žijící v soukromých domácnostech

Podle pohlaví

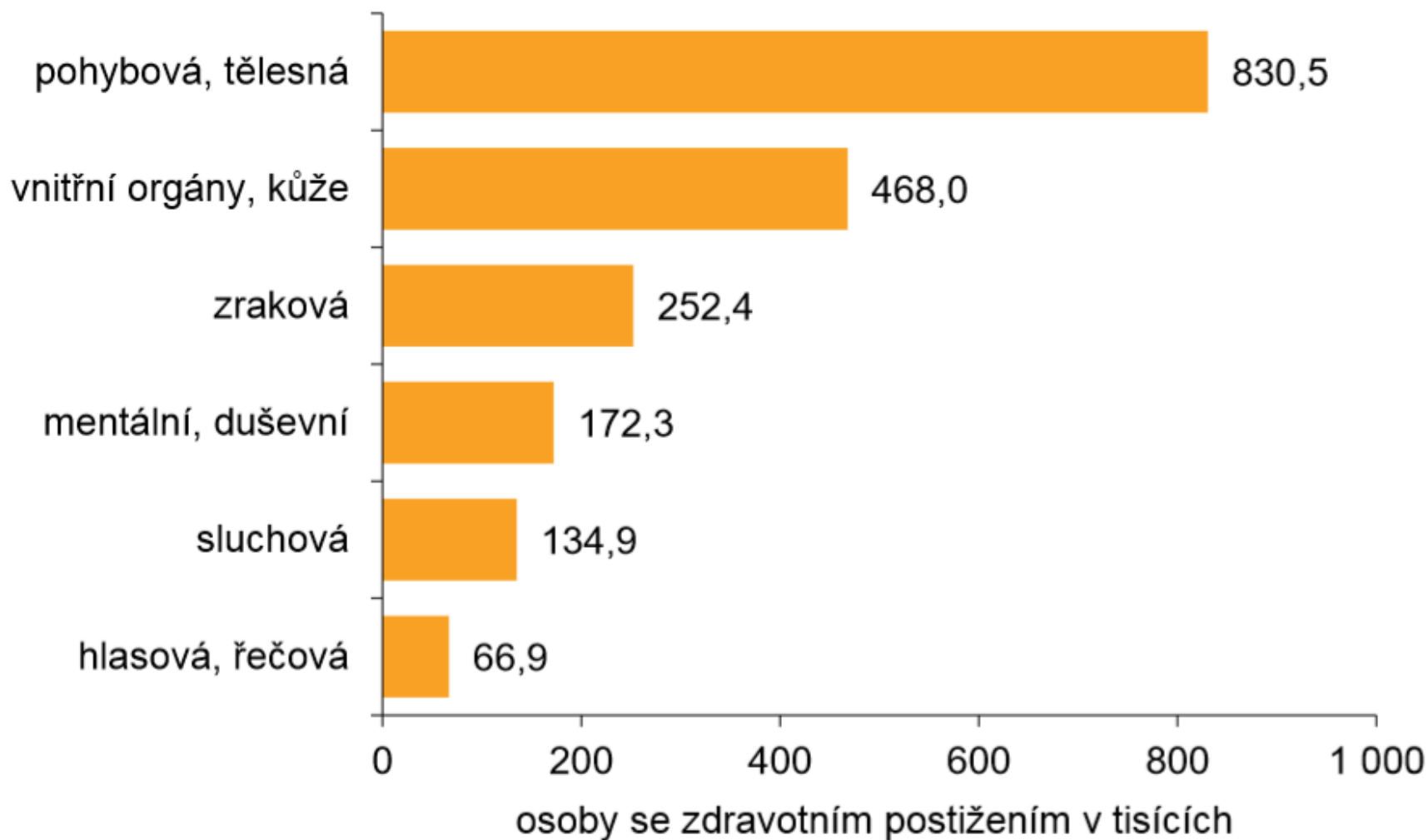

Podle věku

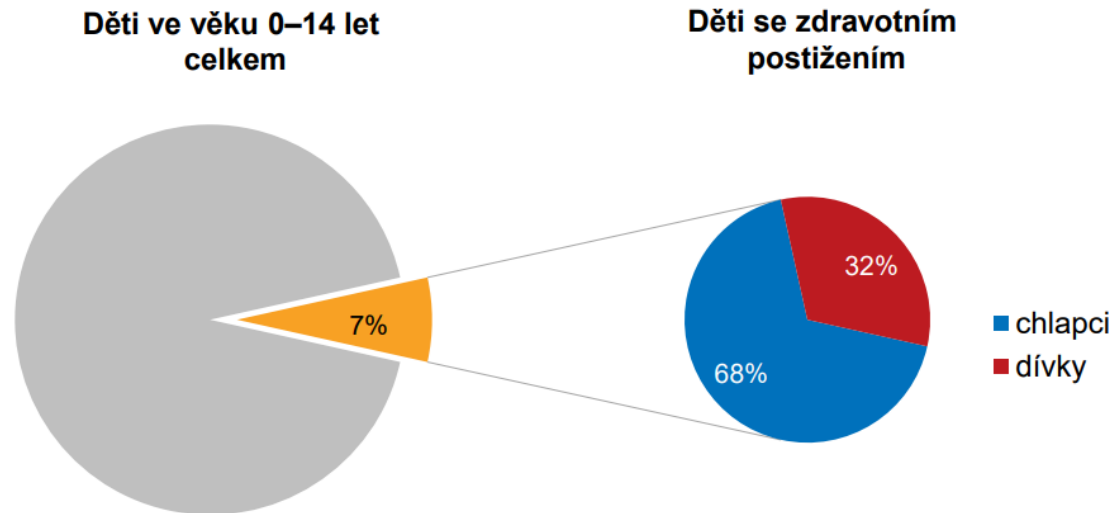
- https://www.czso.cz/documents/10180/118374921/csu_tk_jak_se_zije_lidem_se_zdravotnim_postizenim_3.pdf/606bb166-e424-4248-967b-f00e98213c81?version=1.0

Ve kterých oblastech se projevuje zdravotní postižení?

VÝSKYT ZP – novější data

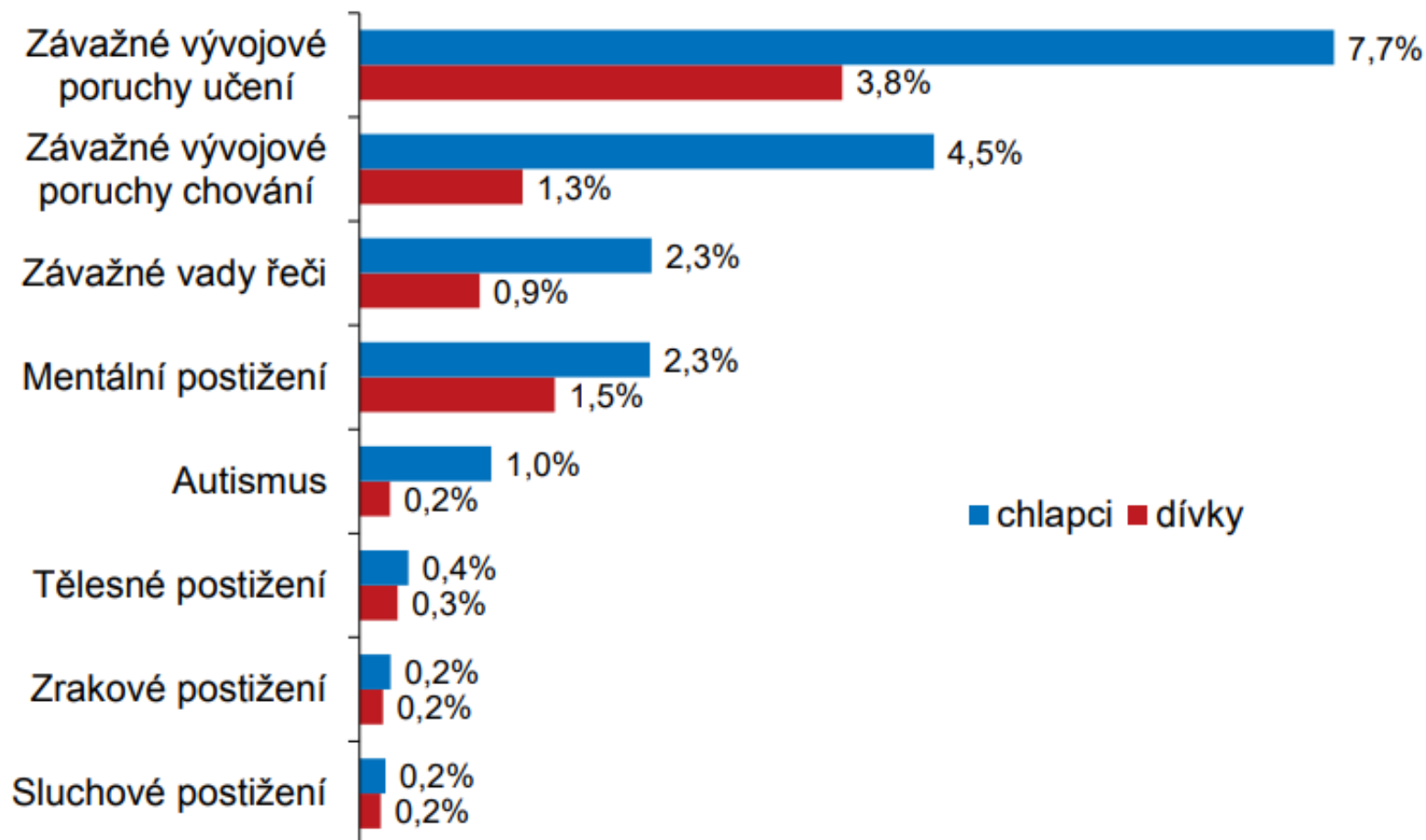
- **117 000** dětí 0-14 let (7 % dětí)
  - odhad počtu a struktury z administrativních dat MŠMT o dětech se speciálními vzdělávacími potřebami

Zdroj: MŠMT a vlastní dopočty ČSÚ

- https://www.czso.cz/documents/10180/118374921/csu_tk_jak_se_zije_lidem_se_zdravotnim_postizenim_3.pdf/606bb166-e424-4248-967b-f00e98213c81?version=1.0

Zdravotní postižení u žáků základních a středních škol do 15 let k 30. 9. 2018

TYPY POSTIŽENÍ

- Tělesné postižení
- Mentální a duševní postižení
- Smyslové postižení
- Kombinované postižení
- Postižení způsobené vnitřními chorobami

TĚLESNÁ POSTIŽENÍ

- **Vrozená**

- ▣ Vady lebky a páteře
- ▣ Vady končetin a růstové odchylky
- ▣ Obrny
- ▣ DMO

- **Získaná**

- ▣ Poškození mozku a míchy
- ▣ Postižení periferních nervů
- ▣ Amputace končetin

MENTÁLNÍ RETARDACE A DEMENCE

- **Mentální retardace**

- vrozené nebo v časném období (do 2 let) získané postižení trvalého charakteru
- lehká, středně těžká, těžká, hluboká, nespecifikovaná, jiná

- **Demence**

- onemocnění získané, diagnostikovatelné až po druhém roce života
- organicky podmíněný syndrom vznikající na základě poškození CNS
- postupný úbytek kognitivních f-cí, ...

SYNDROMY SPOJENÉ S MENTÁLNÍ RETARDACÍ

- Down sy
- Sy lomivého X
- Rettův sy
- Prader-Willi sy
- Sy kočičího křiku
- Angelmanův sy
- Klienefelterův sy

POSTIŽENÍ DUŠEVNÍMI PORUCHAMI

- Pervazivní vývojové poruchy
- Schizofrenie
- Afektivní poruchy
- Poruchy osobnosti
- Neurotické poruchy
- Úzkostné poruchy

SMYSLOVÁ POSTIŽENÍ

- Postižení sluchu
- Postižení zraku
- Postižení řeči a jazyka

KOMBINOVANÁ POSTIŽENÍ

- vícečetná postižení
- dochází k narušení několika systémů najednou
- nejčastěji mentální postižení v kombinaci s dalším postižením
- k těžkým formám patří hlucho-slepota

Tabulka č. 18: Důsledky zdravotního postižení podle pohlaví, věku a typu postižení (možnost více odpovědí)

	Omezení						stravovací možnosti	způsobilosti k právním úkonům	jiné	Celkem	Celkem zdravotně postižených osob	Počet omezení na 1 osobu
	mobility	orientace	sebeobsluhy	při vedení domácnosti	v příjmu informací	komunikační schopností						
Pohlaví												
Muži	285 981	96 367	191 862	194 121	104 618	115 411	106 091	48 047	115 176	1 257 735	512 761	2,5
Ženy	364 345	111 576	252 333	308 278	118 765	117 061	103 741	45 769	89 434	1 511 310	564 912	2,7
Celkem	650 326	207 943	444 195	502 399	223 384	232 511	209 833	93 817	204 611	2 769 046	1 077 673	2,6
Věkové skupiny												
0 - 14	15 299	17 449	20 667	6 555	17 416	21 061	13 551	4 845	32 767	149 606	64 307	2,3
15 - 29	19 188	19 277	20 247	22 271	21 849	24 621	13 101	17 305	24 476	182 350	65 143	2,8
30 - 44	46 509	25 918	34 639	43 300	30 771	33 541	17 011	22 158	25 135	278 986	109 947	2,5
45 - 59	109 721	24 283	54 547	77 485	29 451	33 441	29 681	15 663	45 334	419 652	206 891	2,0
60 - 74	210 339	39 600	116 230	142 922	44 296	46 711	63 591	15 665	52 890	732 272	333 211	2,2
75 +	249 270	81 417	197 865	209 866	79 600	73 061	72 871	18 181	24 008	1 006 180	298 174	3,4
Celkem	650 326	207 943	444 195	502 399	223 384	232 511	209 833	93 817	204 611	2 769 046	1 077 673	2,6
Typ postižení *												
tělesné	139 699	9 404	64 872	69 339	6 420	8 611	14 711	2 698	16 812	332 576	169 362	2,0
zrakové	5 931	12 031	6 600	7 398	6 344	3 911	801	511	3 183	46 712	15 867	2,9
sluchové	1 467	5 475	770	1 431	9 025	10 211	51	402	1 483	30 382	13 937	2,2
mentální	6 829	22 920	19 408	23 972	26 186	29 611	5 551	21 275	3 347	159 151	36 271	4,4
duševní	7 939	18 493	17 573	23 231	24 532	28 911	4 581	12 889	13 834	152 045	49 246	3,1
vnitřní	74 145	6 636	33 150	49 370	6 427	7 711	40 121	2 098	73 175	292 877	209 865	1,4
jiné	4 193	499	3 173	2 418	169	211	1 121	169	5 453	17 462	9 369	1,9
Celkem	240 202	75 457	145 546	177 159	79 104	89 411	66 961	40 042	117 288	1 031 206	503 917	2,0

* Pouze osoby s jediným typem postižení

VÝŽIVA A ZDRAVOTNÍ POSTIŽENÍ

- zdravotně postižení lidé jsou v riziku stejných výživových problémů jako celková populace
- přesto jejich obtíže mohou mít určitá specifika vztažená ke konkrétní diagnóze, která mohou různými způsoby výživu a výživový stav člověka značně ovlivňovat

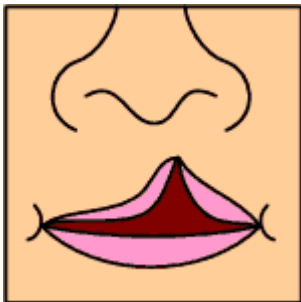
FAKTORY, KTERÉ MOHOU NEGATIVNĚ OVLIVŇOVAT VÝŽIVU A VÝŽIVOVÝ STAV

- Vrozené vývojové vady trávicího ústrojí
- Gastrointestinální poruchy
- Lékové interakce
- Nedostatek pohybu, poruchy hybnosti, imobilita
- Metabolické faktory
- Psychosociální a socioekonomické faktory

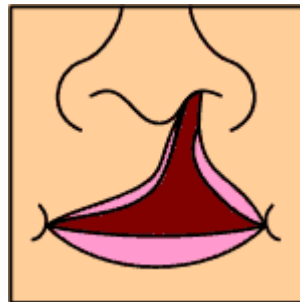
VROZENÉ VÝVOJOVÉ VADY GIT

- Rozštěpové vady obličeje – rozštěp rtu, čelisti a patra
  - **Rozštěp rtu**

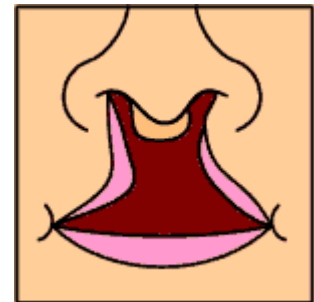
jednostranný neúplný

jednostranný kompletní

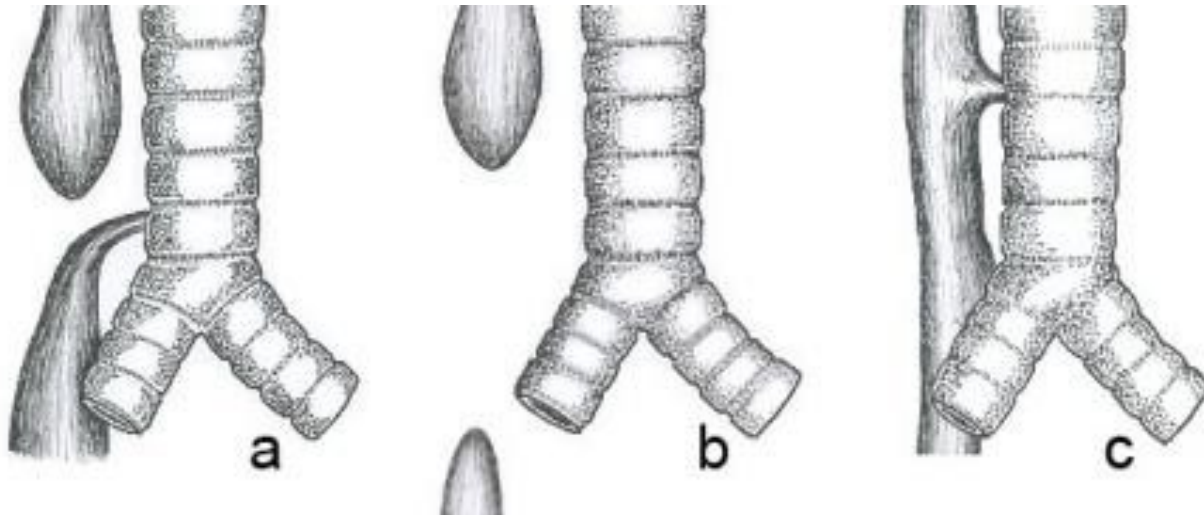

bilaterální kompletní

VROZENÉ VÝVOJOVÉ VADY GIT

- Atrézie a stenózy GIT
  - **Atrézie jícnu**

GIT PORUCHY

- Orálně motorické dysfunkce
  - potíže se sáním,
  - žvýkáním,
  - polykáním
- Poruchy motility
  - ezofageální inkoordinace
  - dysfunkce dolního jícnového sfinkteru
  - zpožděné vyprazdňování žaludku
  - dysmotilita

LÉKOVÉ INTERAKCE

- Léky ovlivňující absorpci, metabolismus a exkreci nutrientů
- Léky ovlivňující chuť k jídlu a čich
- Léky způsobující suchost v ústech
- Léky dráždící GIT
- Léky ovlivňující činnost střeva
- Léky poškozující střevní mikroflóru
- ...

NEDOSTATEK POHYBU, PORUCHY HYBNOSTI, IMOBILIZACE

- Imobilizační syndrom
  - při dlouhodobém upoutání na lůžku
  - soubor negativních změn postihující všechny orgánové systémy
    - změny na kostech, kloubech i na svalech
    - ztráta chuti k jídlu
    - zácpa
    - snižuje se hodnota bazálního metabolismu
    - redukce sekrece žláz
    - katabolismus a hypoproteinemie

PSYCHOSOCIÁLNÍ A SOCIOEKONOMICKÉ FAKTORY

- Psychosociální faktory
  - Sociální a komunikační bariéry
  - Izolovanost
  - Závislost na péči jiných osob
  - Psychická deprivace
- Socioekonomické faktory
  - Vyšší riziko nezaměstnanosti

PSYCHOSOCIÁLNÍ A SOCIOEKONOMICKÉ FAKTORY

	úplná	potřeba pomoci několik hodin denně	potřeba celodenní pomoci	nesoběstačnost
lehké	80%	18%	2%	0%
středně těžké	52%	39%	7%	2%
těžké	24%	43%	22%	11%
velmi těžké	14%	29%	25%	32%

Součet 100% v řádcích Osoby se ZP starší 15 let

PORUCHY VÝŽIVY A PATOLOGICKÉ ZMĚNY ORGANIZMU

- Podvýživa
- Deficity nutrientů
- Nadváha, obezita
- Poruchy růstu
- Onemocnění hromadného výskytu s neinfekční etiologií
- Zácpa
- Dekubity

KAZUISTIKY

KAZUISTIKA Č. 1

Chlapec s dětskou mozkovou obrnou

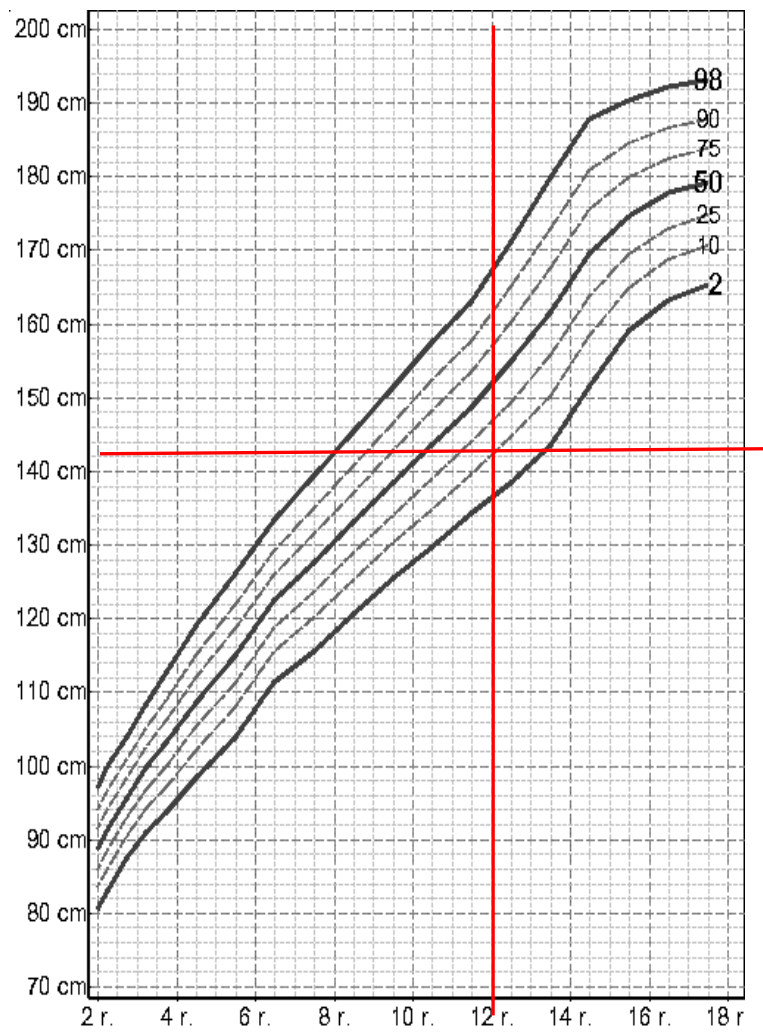
Základní údaje

- Vojsa, 12 let a 6 měsíců, žák speciální základní školy
- Žije s matkou a sestrou v domě s pečovatelskou službou
- Výška 142 cm, hmotnost 35 kg, BMI 17,36

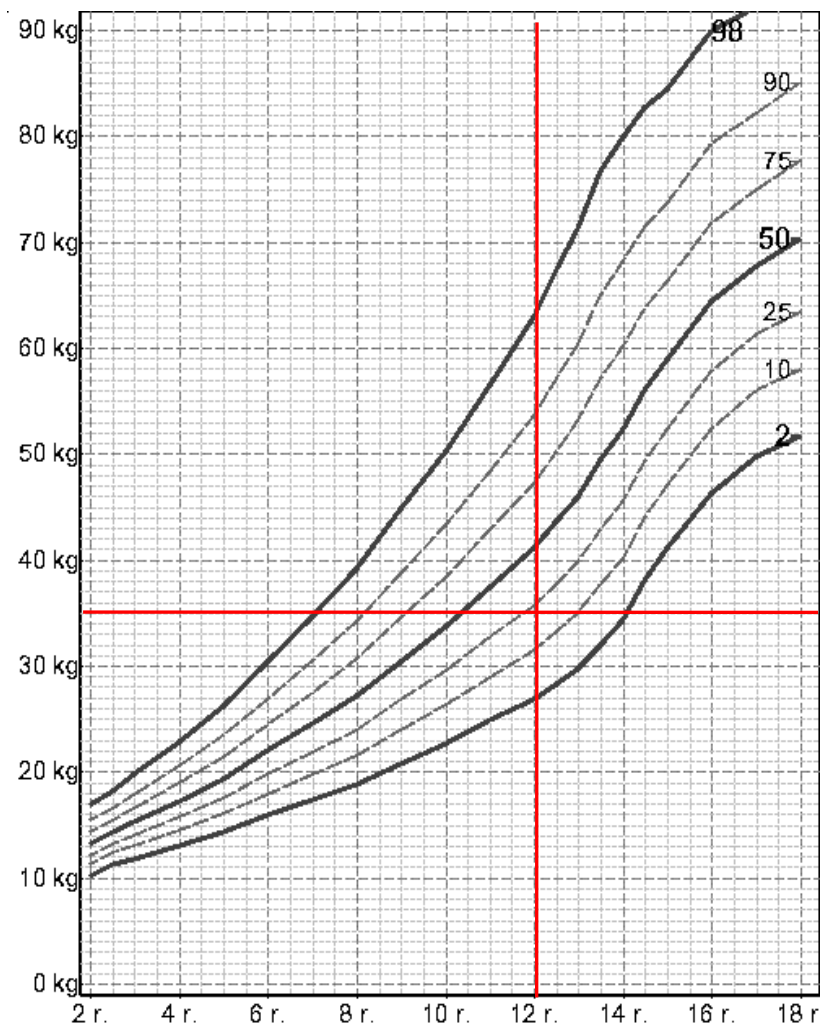
Osobní anamnéza

- Dětská mozková obrna, forma spastická, postižení všech čtyř končetin
- příčina perinatální, předčasný (na konci 27. týdne), překotný porod, poranění hlavičky dítěte s krvácením do mozku, přítomna hypoxie
- Epilepsie – v současnosti lékově korigovaná
- Oční vada – kortikální slepota, výpadky zorného pole jako nežádoucí účinek antiepileptické léčby
- Mentální deficit na úrovni středně těžké mentální retardace
- Alergie na vosí a včelí bodnutí
- Potíže s vyprazdňováním, chronická zácpa

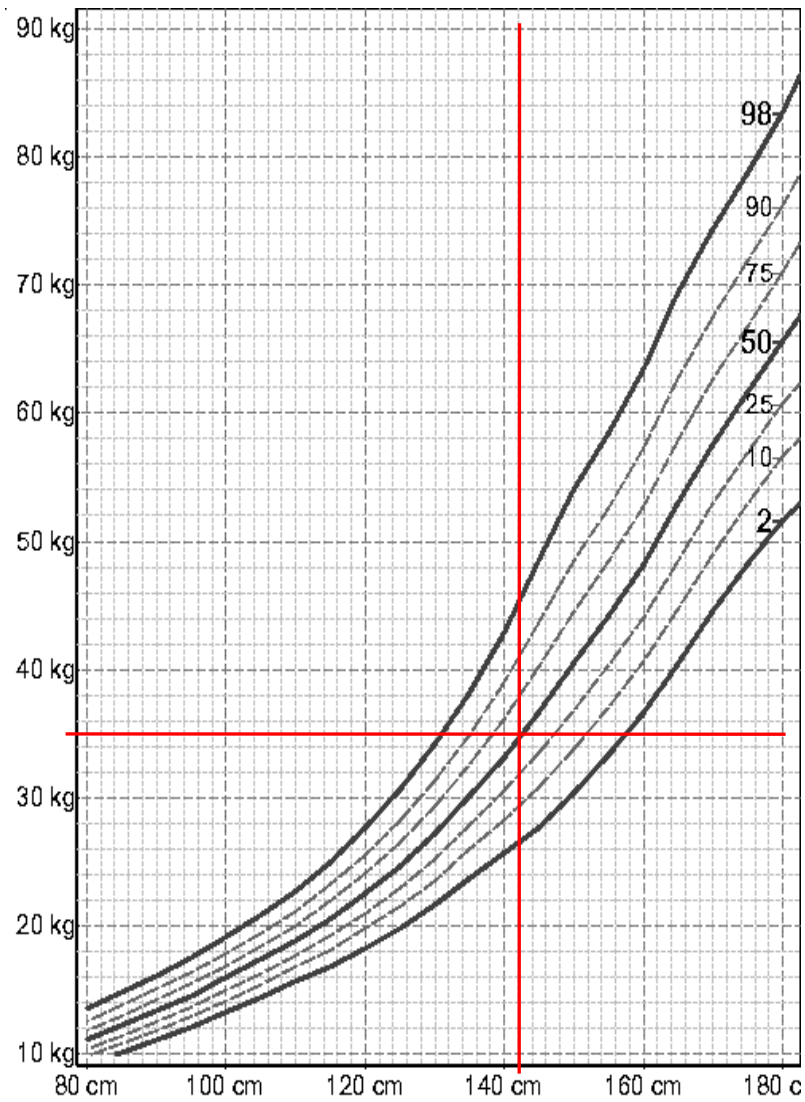
Tělesná výška chlapci 2-18 r.

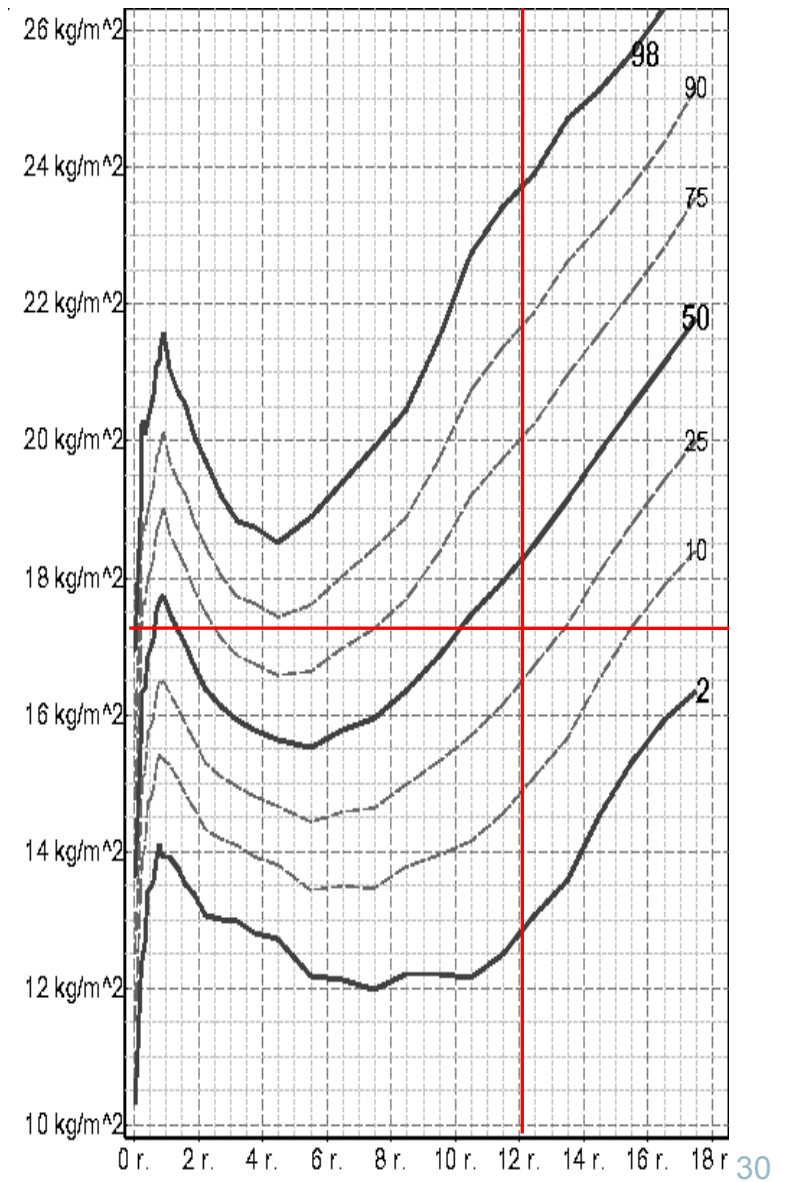
Tělesná hmotnost chlapci 2-18 r.

Hmotnost k výšce chlapci 3-15,5 r.

BMI chlapci 0-18 r.

Farmakologická anamnéza

- Orfiril long 300 mg, Sabril 500 mg, Dithiaden, Prednison, Lactulosa
- Doplnky výživy – Multitabs žvýkací tablety pro děti

Pohybová aktivita

- Vlivem těžší formy DMO postihující všechny čtyři končetiny spazmy a dyskinezemi, je chlapec dlouhodobě ležící, neschopný chůze, pohybuje se na vozíčku.

Výživa a stravovací návyky - obvyklý stravovací režim

- Snídaně 8:00-8:30
- Svačina dopolední 10:30
- Oběd 11:30-12:00
- Svačina odpolední 15:00-16:00
- Večeře 18:00-18:30

Výživa a stravovací návyky

- Chlapec již od narození trpí gastrointestinálními poruchami - potíže s polykáním, sáním, zvýšené slinění, porucha střevní motility.
- Po narození krměn mateřským mlékem (ne od vlastní matky), dále přechod na umělou výživu. V případě nemléčných příkrmů strava mixována do 9. měsíce, dále částečně rozmělněná, nakonec tuhá. Díky takřka klasické batolecí stravě se postupně naučil alespoň částečně polykat.
- V současnosti má potíže s rychlým polykáním při pití, při konzumaci polévky, pokrmů s rýží. Při konzumaci tuhých potravin jako třeba jablka musí být upozorněn, aby vše dobře rozkousal, jinak hrozí dušení. Kusové potraviny například rohlík, kousek chleba, sušenka sní sám. Oříšky se dusí – může je konzumovat jedině mixované. Neumí cucat bonbóny. Příjem stravy lžící zvládá pouze s pomocí, s příborem ne. S pomocí umí pít ze sklenky, z lahve a brčkem.
- Chuť k jídlu je dobrá, nejsou vyloženě potraviny, které by odmítal.
- Po ránu trpí suchostí v ústech, žízní – nežádoucí účinek antiepileptik.

Skladba výživy 1. den

- Snídaně: kukuřičné lupínky, polotučné mléko 200 ml, černý čaj s citronem a medem 200 ml
- Svačina: švestky 3 ks, ovocná šťáva 200 ml
- Oběd: uzená polévka s rýží, dušené kuřecí maso, těstovinový salát, Bebe sušenka, čaj ovocný 200 ml
- Svačina: rohlík, jablko, zmrzlina, voda 200 ml
- Večeře: párek v rohlíku, ovocný čaj 200ml
- krajíc chleba, Rama, paštika, salátová okurka, ovocný čaj 250 ml

Skladba výživy 2. den

- Snídaně: chléb s máslem, vařené vejce, kakao 200 ml (polotučné mléko + Granko), ovocný čaj 250 ml
- Svačina: broskev, ovocná šťáva 250 ml
- Oběd: hovězí vývar s nudlemi, segedínský guláš, 3 knedlíky, minerální neslazená voda 200 ml
- Svačina: Tvaroháček, piškoty asi 10-15 ks, pomerančový džus 200 ml, Kofila
- Večeře: krajíc chleba, rybí pomazánka, rajče, ovocný čaj s medem 250 ml

KAZUISTIKA Č. 2

Těžce zrakově postižený muž

Základní údaje:

- Muž J. B., 53 let, v invalidním důchodě
- Žije sám
- Nekuřák, abstinent
- Výška 172 cm, hmotnost 85 kg, BMI 28,73

Anamnestické údaje:

Rodinná anamnéza

- Otec – diabetes mellitus
- Matka – hypertenze, bérkové vředy
- Bratr – hypertenze, zemřel v 50-ti letech na komplikace diabetu mellitu

Osobní anamnéza

- Astma
- Hypertenze, vysoká hladina cholesterolu
- Osteopenie
- Diabetes mellitus 2. typu (v současnosti dekompenzovaný), nejprve léčen perorálními antidiabetiky, nyní léčba inzulinem. Muž nevlastní glukometr, neboť díky zrakovému postižení by stejně nemohl kontrolovat hladinu glukózy v krvi.
- Komplikace diabetu – těžké oboustranné zrakové postižení, neuropatie, nefropatie
- Hraniční porucha osobnosti - výrazné změny nálad, potíže v mezilidských vztazích, dlouhodobý pocit prázdnoty

Farmakologická anamnéza (neúplná)

- Humulin N Cartridge, Lipanthyl, Flavobion, Sertralin, Ventolin, Beclomet easyhaler, Timonil retard, Calcii carbonici
- Doplnky výživy – lecitin

Pohybová aktivita

- Pohybovou aktivitu lze hodnotit jako velice nízkou, většinu dne spíše polehává, trpí únavou. Jedinou pravidelnou pohybovou aktivitou je chůze na oběd do nedaleké nemocniční jídelny.

Ekonomická situace

- Muž pobírá invalidní důchod, stěžuje si na nedostatek finančních prostředků

Výživa a stravovací zvyklosti

- Díky těžkému zrakovému postižení je muž odkázán v přípravě stravy (kromě oběda) na pečovatelku, každodenně (i o víkendu) svépomocí dochází na oběd do nemocniční jídelny. Mezi potraviny, které mu nechutnají, patří všechny druhy sýrů a rajčata.

Skladba výživy 1. den

- Snídaně (8:15 hodin): houska – bílé pečivo, salám vysočina 3 plátky, kyška
- Svačina (asi 10:00): bílý choceňský jogurt, Caro nápoj, jablko
- Oběd (12:00): polévka zeleninová, hovězí maso na zázvoru, houskový knedlík, ovocný čaj 250ml
- Svačina (16:00): houska, jablko, kyška
- Večeře (19:30): nudlová polévka
- 2. večeře (před spaním 21:00): nudlová polévka

Skladba výživy 2. den

- Snídaně (9:00): klasický rohlík, bílý jogurt
- Svačina (11:00): jablko, Caro nápoj
- Oběd (12:15): polévka s krupicí, vepřový plátek, špenát, bramborové placky 4 ks, ovocný čaj 250 ml
- Svačina (15:00): kyška, houska, jablko
- Večeře (19:00): gulášová polévka
- 2. večeře (21:00): chléb, máslo, salám Vysočina 4 plátky

ZÁVĚR

- Problematika výživy zdravotně postižených jedinců je téma značně obsáhlé a rozmanité a rozhodně si zaslouží pozornost odborníků na výživu.
- Zdravotně postižené osoby se nacházejí v riziku stejných výživových problémů jako celková populace.
- Tyto potíže je vždy nutné řešit individuálně s ohledem na osobnost zdravotně postiženého člověka, konkrétní typ postižení, možná rizika a také komplikace zdravotního stavu.

DĚKUJI ZA POZORNOST